

2025-ci ilin "Konstitusiya və Suverenlik İli" elan edilməsi müasir Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin hüquqi və siyasi inkişaf mərhələlərinin məntiqi nəticəsi olmaqla, suverenliyin möhkəmləndirilməsi və konstitusional hüquq sisteminin dərinləşdirilməsi prosesinin fundamental dönmüş nöqtəsini təşkil edir. Qərar hüquqi dövlətin insti-tusional əsaslarının möhkəmləndirilməsi və ali hüquq sənədi olan Konstitusiyanın prinsipial əhəmiyyətinin siyasi-hüquqi diskursda yenidən aktuallaşdırılması ilə bağlıdır.

Dövlət başçımız cənab İlham Əliyevin "Azərbaycan Respublikasında 2023-cü ilin "Heydər Əliyev İli" elan edilməsi haqqında" 29 sentyabr 2022-ci il tarixli Sərəncamında bildirilir: "Azərbaycana rəhbərliyinin birinci dövründə Heydər Əliyev özünün qeyri-adi idarəçilik bacarığı, po-lad iradəsi və yüksək vətənpərvərliyi sayəsində, uzaqgörən və məqsədyönlü qərarları ilə çox qısa mü-dətdə respublikamızda sosial-iqtisadi, elmi-texniki və mədəni sahələrin inkişafında böyük sıçrayışa nail olmuşdur. Tariximizin gedişatının və həyatımızın ahənginin köklü surətdə dəyişdiyi, azadlıq və müstəqillik duyğularının milli düşüncəmizdə üstünlük təşkil etməyə başladığı bu il-lər Azərbaycanın quruculuq salnaməsinin ən parlaq səhifələridir. Ulu öndərin xalqın yaradıcılıq enerjisini bir məqsədə yönəltməklə tarixi yad-

vin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən hü-quqi islahatlar sistemli xarakter ald-ı və dövlət idarəçiliyində hərəkətin ali-liyinə söykənən əsaslı dəyişikliklərə imkan verdi.

1995-ci il mayın 2-də Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarı ilə yeni Konstitusiya layihə-sini hazırlayacaq Komissiya təsis edildi. Komissiyaya Ulu Öndər Hey-dər Əliyev sədr təyin olundu. Ko-missiyanın tərkibi geniş spektrli mü-təxəssisləri - qanunvericilik, icra və məhkəmə orqanlarının nümayən-dələrini, hüquqşünasları, ictimai-si-yasi və elm xadimlərini əhatə edirdi. Bu yeni Konstitusiyanın yalnız hü-quqi sənəd olaraq deyil, eyni za-manda siyasi, mədəni və ideoloji tə-məlləri əhatə edən ümumxalq sənədi olacağına işarə idi. Heydər Əli-yev layihənin hazırlanmasında siya-si rəhbər, həm də intellektual lider

Azərbaycan xalqının keçdiyi tarixi inkişaf yolunun məntiqi nəticəsidir. Konstitusiya ölkəmizdə vətəndaşla-rın hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi, müstəqil dövlətçiliyimizin qorunub saxlanması, möhkəmlən-dirilməsi və demokratik dəyişikliklə-rin həyata keçirilməsi üçün hərtərəf-li zəmin və şərait yaradır. Azərba-ycanın tarixi keçmişini, bugünkü real-liqlərini və gələcək inkişaf perspek-tivlərini əks etdirməsi, ümumbəşəri və milli dəyərlərə söykənməsi Kon-stitusiyamızı səciyyələndirən əsas cəhətlərdir".

Prezident, Ali Baş Komandan İlham Əliyev dövlətçilik ənənələrinin və konstitusional hüququn müasir tələblərə uyğun olaraq yenilənməsi-ni təmin edən siyasi rəhbərdir. Cənab Prezidentin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən konstitusional mexanizmlərin təkmilləşdirilməsi, milli hüquqi mühitin beynəlxalq hüquq normala-rı əsasında harmonizasiyası və dövlət suverenliyinin qorunması strate-giyaları kimi hüquqi islahatlar Azər-baycan Respublikasının hüquqi dövlət modelinin möhkəmlənməsi-nə xidmət edir. Ali Baş Komandanın siyasi-hüquqi vizyonu həm daxili si-yasi stabilizasiya, həm də beynəlxalq hüquq çərçivəsində dövlətin suveren hüquqlarının təmin olun-ması baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır. Müasir Azərbaycan Res-

Son 20 il ərzində hüquqi dövlətin inkişafında müşahidə olunan davamlı institusional islahatlar Konstitusiya-nın müddəalarının reallığa çevrilmə-sinə səbəb olub. 2002-ci il 24 av-qust, 2009-cu il 18 mart və 2016-cı il 26 sentyabr tarixlərində Konstitu-siyaya edilən əlavə və dəyişikliklər hüquqi çevikliyin və müasir çağırış-lara uyğunluğun təmininə xidmət edib. Xüsusilə mülki iştirakçılığın, məhkəmə sisteminin funksionallığı-nın artırılması və vətəndaşların hü-quq müdafiə mexanizmlərinə əlça-tanlığının genişləndirilməsi istiqamətində ciddi addımlar atılıb.

Cari ildə Prezidentin təsdiq etdiyi sosialyönümlü 5-ci islahat paketi ilə pensiyaların 10 faiz, sosial müavi-nətlərin 15 faiz, tələbə təqaüdlərinin isə 20 faizə qədər artırılması Konsti-tusiyanın sosial dövlət modelinə uy-ğun siyasətin həyata keçirildiyini təsdiq edir. Bu rəqəmlər hüquqi normativin real sosial müdafiə aləti-nə çevrildiyini göstərir. Əmək, so-sial müdafiə və təhsil sahələrində hüquqi münasibətlərin tənzimlənməsi zamanı Konstitusiyanın 35, 38 və 42-ci maddələrinin müddəaları prioritet kimi qəbul olunur və bunun-la da dövlət-vətəndaş münasibətlə-rində hüququn ali rolu daha da möhkəmlənir.

Azərbaycan Respublikasının Prokurorluğu hüquq-mühafizə sis-

Hüquqi dövlətin möhkəm zəmini: “Konstitusiya və Suverenlik İli”nin tarixi məsuliyyəti

daşın bərpası istiqamətində atdığı qətiyyətli addımlar o dövrdə milli ru-hun canlanmasına xidmət göstər-miş, özünüdərkli və soy-kökə qayıd-şı təmin etmiş, müstəqil dövlət qu-ruculuğuna aparan yolun təməl da-şına çevrilmişdir".

Ulu Öndər Heydər Əliyevin döv-lətçilik doktrinası Azərbaycan Res-publikasının konstitusional inkişaf strategiyasının təməl sütunu kimi qəbul edilmiş, ümummilli liderin dövlət suverenliyi, hüququn aliliyi və demokratik idarəetmə prinsiplərinə sadıqlığı milli hüquq sisteminin key-fiyyətə yeni mərhələyə qədəm qoymasına zəmin yaratmışdır. Hey-dər Əliyev siyasi irsi və hüquqi nə-zəriyyələri ölkənin suverenliyinin tə-minatında, xüsusilə milli hüquq mə-kanında konstitusional sabitliyin qo-runmasında prioritet rol oynamışdır.

1991-ci ildə Azərbaycan Res-publikası dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra qarşıda duran ən mühüm vəzifələrdən biri hüquqi dövlətin formalaşdırılması və de-mokratik idarəetmə sisteminin əsaslarının qoyulması idi. Lakin bu mərhələyə keçid problemsiz baş vermədi. SSRİ-dən miras qalmış inzibati-amirlik idarəetmə sistemi, hü-quq və qanunvericilik sahəsindəki boşluqlar, eləcə də zəif institusional baza yeni dövlətin hüquqi əsaslar üzərində qurulmasını ləngidən baş-lıca amillərdən oldu. Xüsusilə, hü-ququn aliliyi, insan hüquq və azad-lıqlarının müdafiəsi və dövlət haki-miyyətinin bölünməsi kimi prinsiplə-rin tətbiqi üçün mövcud normativ sistem yetərli deyildi.

Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyini bərpa etdiyi dövrdə ölkədə qüvvədə olan hüqu-q sistemi əslində sovet hüquq ideolo-giyasına əsaslanırdı. Bu sistemdə dövlətin hüquq üzərində üstünlüyü, fərdin isə hüquqlarının məhdud və formal xarakter daşması müşahidə olunurdu. Hüquqi dövlət prinsipi, yeni dövlətin öz fəaliyyətində hüqu-qa tabe olması, vətəndaş hüquqları-nın hüquqi mexanizmlərlə qorun-ması və müstəqil məhkəmə haki-miyyətinin təmin olunması sovet sistemində nəzəri olaraq tanınsa da, faktiki olaraq həyata keçirilmirdi. Azərbaycan SSR-in qanunvericilik bazası da bu sistemin tərkib hissəsi idi və 1990-cı illərin əvvəllərində hü-quqi dövləti təmin etməyə adekvat deyildi.

1991-ci il oktyabrın 18-də qəbul edilən "Azərbaycan Respublikası-nın Dövlət Müstəqilliyi haqqında" Konstitusiya Aktında yeni Konstitu-siyanın hazırlanması və qəbul edil-məsi nəzərdə tutulmuşdu. Lakin hə-min dövr ölkədə ciddi siyasi böhran-lar, silahlı qarşıdurmalar, separatçı-lıq meyilləri və xarici təzyiqlərlə sə-ciyyətlənirdi. Dövlət idarəçiliyində vahidlik, sabitlik və koordinasiya yoxluğu yeni Konstitusiyanın hazırlanmasını qeyri-mümkün etmişdi. Üstəlik, həmin illərdə siyasi rəhbərlikdə qeyri-müəyyənlik və ziddiyyət-lər hüquq sahəsində islahatların hə-yata keçirilməsinə əngəl törədirdi. Yalnız 1993-cü ildə Ümummilli lider Heydər Əliyevin xalqın təkidli tələbi ilə siyasi hakimiyyətə qayıdışı Azər-baycanda hüquqi dövlət quruculu-ğunda yeni mərhələnin başlanması üçün zəmin yaratdı. Heydər Əli-yev

kimi fəal iştirak etdi, layihəyə dair dərin hüquqi və siyasi təhlillər apa-raq mühüm tövsiyələr verdi, Konstitusiyanın ümumxalq müzakirəsinə çıxarılmasını təşkil etdi və be-ləliklə, sənədin legitimliyini və ictimai dəstəyini gücləndirdi. 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsvər-məsi (referendum) yolu ilə Azərba-ycan Respublikasının ilk müstəqil Konstitusiyası qəbul edildi. Bu sənəd Azərbaycan tarixində ilk dəfə olaraq demokratik, hüquqi və dün-yəvi dövlətin təməl prinsiplərini təs-bit etdi. Konstitusiyada dövlət haki-miyyətinin bölünməsi (qanunverici, icra və məhkəmə hakimiyyəti), in-san hüquq və azadlıqlarının geniş müdafiəsi, hüquqi dövlət və vətən-dəş cəmiyyətinin əsasları kimi fun-damental müddəalar əks olundu.

Konstitusiya eyni zamanda ölkə-də çoxpartiyalı siyasi sistemin, bazar iqtisadiyyatının və müstəqil məhkəmə hakimiyyətinin formalaş-masına hüquqi zəmin yaratdı. Bu, həm daxili idarəetmədə, həm də beynəlxalq münasibətlərdə Azər-baycanın nüfuzunu artırdı. Yeni Konstitusiya layihəsini hazırlayan Komissiyanın ilk iclası 1995-ci il iyu-nun 5-də keçirildi. Həmin iclasda geniş nitqlə çıxış edən Ulu Öndər Heydər Əliyev demişdir: "Müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiya layi-həsinin hazırlanması olduqca mü-hüm bir tarixi hadisədir. Konstitusi-ya yaratmaq üçün şübhəsiz ki, tari-xi keçmişimizə nəzər salmalıyıq, amma eyni zamanda ümumbəşəri dəyərlərdən, dünyanın demokratik dövlətlərinin əldə etdiyi nailiyyətlər-dən, təcrübədən istifadə etməliyəik, bəhrələnməliyik". Konstitusiyanın 12-ci maddəsinin 1-ci bəndində deyilir: "İnsan və vətəndaş hüquqları-nın və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına la-yiqli həyat səviyyəsinin təmin edil-məsi dövlətin ali məqsədidir". Bu fundamental prinsip hüquq-mühafi-zə orqanlarının fəaliyyətinin əsas vektoru olmaqla yanaşı, hüquqi dövlətin həyat fəlsəfəsinə çevrilmiş-dir. Konstitusiyaya əsaslanan hüqu-qı mühitin sabitliyi isə ictimai-siyasi nizamın qorunmasının, insan hü-quqlarının təminatının və sivil idarə-çiliyin əsas şərtidir. Komissiyanın 1995-ci il oktyabrın 3-də keçirilən ic-lasında Prezident Heydər Əliyev demişdir: "Bizim yeni konstitusiya-mız, şübhəsiz ki, birinci növbədə Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyini, bu müstəqilliyin əbədi olduğunu və dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlamaq, yaşatmaq üçün bütün prinsipləri əks etdirməlidir. Yeni konstitusiyamız demokratik prinsipləri özündə əks etdirməlidir. Yəni dünya demokratiyasının əldə etdiyi bütün nailiyyətlərdən, demok-ratiya sahəsində inkişaf etmiş dövlətlərin konstitusiya təcrübəsindən istifadə etməli və Azərbaycan Res-publikasının özünəməxsus tarixi, milli ənənələrini əks etdirən prinsipləri özündə cəmləşdirməlidir". Dövlət başçısı tərəfindən imzalanan 1996-cı il 1 noyabr tarixli Fərmanla hər il noyabrın 12-si ölkəmizdə "Konstitusiya Günü" elan edilmişdir. 12 noyabr - Konstitusiya Günü mü-nasibətilə Azərbaycan xalqına təbri-kində Ümummilli lider Heydər Əli-yev qeyd etmişdir: "Bu Konstitusiya

publikasının əsas təməl daşını təşkil edən Konstitusiya cəmiyyət və dövlət münasibətlərini tənzimləyən ali hüquqi sənəd olaraq artıq 30 ildən artıqdır ki, hüququn aliliyi prinsipinin daşıyıcısıdır. Bununla belə, dövlət suverenliyinin institusional, siyasi və hüquqi baxımdan real və funk-sional məzmunu 2003-cü ildən baş-layaraq davamlı dövlət idarəetməsi islahatlarının həyata keçirilməsi, konstitusional normaların tətbiqinin genişləndirilməsi və hüquqi siste-min modernləşdirilməsi nəticəsində möhkəmləndirilmişdir. Ulu Öndər Heydər Əliyevin dövlət quruculuğu strategiyası bu proseslərin hüquqi əsaslarını müəyyən etmiş, dövlət suverenliyinin möhkəmləndirilməsi istiqamətində konstitusional islahat-ların həyata keçirilməsinə zəmin ya-ratmışdır. Prezident, Ali Baş Ko-mandan İlham Əliyevin liderliyi ilə həyata keçirilən siyasi və hüquqi is-lahatlar, xüsusilə dövlət idarəçiliyi-nin effektivliyinin artırılması və hü-quq sisteminin beynəlxalq standart-lara uyğunlaşdırılması suverenliyin təminatı və qorunmasında prinsipial rol oynamışdır.

2020-ci il sentyabrın 27-dən baş-layan və 44 gün davam edən Vətən müharibəsi, daha sonra 2023-cü il sentyabrın 19-da həyata keçirilmiş lokal xarakterli antiterror tədbirləri nəticəsində Azərbaycan suveren hüquqlarını bütün ərazi vahidlərində faktiki və hüquqi olaraq bərpa et-mişdir. Bu proses həm də konstitu-sional hüququn tam bərqərar olun-ması kimi qiymətləndirilməlidir.

Vurğulamaq lazımdır ki, suve-renlik konsepti siyasi elmin və bey-nəlxalq hüququn fundamental anla-yışlarından biri kimi dövlətin daxili və xarici siyasətində müstəqilliyini müəyyənləşdirir. Orta əsrlərdən for-malaşan, dövlətlərin müstəqilliyini ön plana çıxaran suverenlik anlayış-ı, xüsusilə 1648-ci ildə imzalanan Vestfal Sülhü ilə hüquqi çərçivədə möhkəmlənmişdir. Beynəlxalq hü-quqda suverenlik prinsipi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) Nizam-naməsində öz əksini tapır. Xüsusən Nizamnamənin 2-ci maddəsi dövlətlərin daxili işlərinə müdaxilənin yolverilməzliyini təsbit edir. Lakin qloballaşmanın sürətlənməsi və beynəlxalq təşkilatların artan təsiri dövlət suverenliyinin qarşısında ye-ni çağırışlar yaratmışdır. Azərba-ycan Respublikasının suverenliyi 1991-ci il oktyabrın 18-də qəbul edil-lən "Müstəqillik haqqında Konstitu-siya Aktı" ilə hüquqi əsas qazanmış, 1995-ci ildə qəbul olunmuş Konsti-tusiya isə bu hüquqi statusu daha da gücləndirərək dövlət idarəetmə sisteminin möhkəm təməlini yarat-mışdır. Konstitusiyanın 1-ci maddə-sində dövlətin müstəqilliyi və ərazi bütövlüyünün dəyişməzliyi təsbit edilir ki, bu da hüquqi suverenliyin əsas göstəricisidir. Suverenlik anla-yışı yalnız ərazi bütövlüyünün qo-runması deyil, dövlətin öz hüquqi sistemini bütün ərazilərdə tətbiq edə bilməsi, qanunun eyni və bir-mənalı şəkildə işləməsi ilə dəyərləndirilir. Bu baxımdan prokurorluq orqanları azad olunmuş ərazilərdə hüquqları infrastrukturun qurulması, cinayətkarlıqla mübarizənin təşkil və ictimai təhlükəsizliyin təminində mühüm funksiyaları yerinə yetirir.

teminin ayrılmaz hissəsi olmaqla, konstitusional hüquq sisteminin qo-runması, ictimai maraqların müda-fiesi və cinayətkarlıqla mübarizə sa-həsində əvəzolunmaz rol oynayır. Bu orqanın fəaliyyəti cinayətlərin qarşısının alınması, istintaqın qanu-nauyğun şəkildə aparılması və qa-nunun aliliyinin təmin edilməsinə yönəlib. Eyni zamanda, Azərba-ycan Prezidentinin 2021-ci il 7 may tarixli Fərmanı ilə "Elektron proku-rorluq" informasiya sistemi yaradı-lıb. 2023-cü il aprelin 1-dən "Elek-tron prokurorluq" informasiya siste-minin əsas moduluna istifadəyə veri-lib. 2023-cü ilin sentyabrından isə cinayət təqibinin rəqəmsallaşdırıl-masına dair ilk addımlar atılaraq in-formasiya sisteminin "İstintaq" və "Cinayət xarakterli materiallar" mo-dulları işə salınıb. Hazırda prokuror-luq orqanlarında icraatda olan bü-tün cinayət işləri və törədilmiş, həm-çinin hazırlanan cinayətlərə dair məlumatların araşdırılması bu mo-dullar vasitəsilə həyata keçirilir və platforma vasitəsilə ictimaiyyətə açıq və şəffaf münasibətlərin təşkil-i hüquqi maarifləndirmənin yeni mərhələsinə çıxışı təmin edib.

"Konstitusiya və Suverenlik İli" çərçivəsində həyata keçirilən təd-birlər dövlətçiliyin əsas dəyərlərinin yenidən dərk edilməsinə şərait ya-radır. Bu proses yalnız bu günün vəzifələrini deyil, gələcək hüquqi nəsillərin təməl hüquq anlayışlarının formalaşmasını da şərtləndirir. Dövlət orqanlarının, xüsusilə hüquq-mühafizə sisteminin hər bir institusiya-sı bu prosesdə həm hüquqi, həm mənəvi məsuliyyət daşıyır. Konsti-tusiyaya uyğun olaraq hüquq siste-mindəki islahatlar və hüquqi sabitli-yin təminatı Azərbaycanın beynəlxalq hüquq sisteminə nümunəvi dövlət modelinə çevrilməsinə xid-mət edir. Bu istiqamətdə irəliləyişlər artıq beynəlxalq hüquqi hesabatlar-da da əksini tapır.

Prezident İlham Əliyevin 28 de-kabr 2024-cü il tarixli sərəncamı ilə cari ilin "Konstitusiya və Suverenlik İli" elan olunması Azərbaycan döv-lətçiliyində tarixi yaddaşla gələcəyə baxışın sintezinin bariz nümunəsi-dir. Dövlətin hüquqi mahiyyətinin və siyasi atributlarının dərinləşdirilməsi baxımından bu il milli ideoloji siste-min yenilənməsi, milli birliyin möh-kəmləndirilməsi və gələcək inkişaf strategiyalarının hüquqi əsaslarla təmin edilməsi üçün unikal fürsət yaradır.

"Konstitusiya və Suverenlik İli"nin hüquqi mahiyyəti sadəcə rəmzi mərhələ kimi deyil, dövlət qu-ruculuğunun ən yüksək fazası kimi qiymətləndirilməlidir. Hüququn aliliyi və dövlət suverenliyi Azərbaycan Respublikasının dayanıqlı gələcəyi-nin sütunlarıdır. Prokurorluq orqan-ları da bu strateji istiqamətdə öz missiyasını icra edərək hüquqi döv-lətin möhkəmlənməsi, cəmiyyətin sabit və ədalətli inkişafı üçün fəali-yətini davam etdirir. Bu sistemli ira-dənin, möhkəm hüquqi təməl üzə-rində qurulan dövlətçilik fəlsəfəsinin məntiqi nəticəsidir.

Elman SÜLEYMANOV,
Yasamal rayon prokuroru,
baş ədliyyə müşaviri,
Prokurorluğun fəxri işçisi.